

S. AURELII AUGUSTINI
 HIPPONENSIS EPISCOPI
SOLILOQUIORUM
 LIBRI DUO. *

* Scripti
sub initium
ann. Chr.
287.

LIBER PRIMUS.

Instituit se ipse Augustinus ad capessendam Dei & animæ scientiam; ac primum divinam opem implorat, tum agnita illius, quam concupiscit, scientiæ præcellentia, colloquitur secum de animi sui sanitate promovenda, ut ad contemplandum Deum tutò demum assurgat. Ad extremum libri colligit ea quæ verè sunt, immortalia esse.

CAPUT I.
Precatio ad
Deum.

VOLVENTI mihi multa ac varia mecum diu, ac per multos dies sedulò quærenti memetipsum ac bonum meum, quidve mali evitandum esset: ait mihi subitò, sive ego ipse, sive alius quis extrinsecùs sive intrinsecùs, nescio. Nam hoc ipsum est quod magnopere scire molior. Ait ergo mihi **RATIO**: ecce, fac te invenisse aliquid, cui commendabis, ut pergas ad alia? **A.** Memorix scilicet. **R.** Tantane illa est, ut excogitata omnia bene servet? **A.** Difficile est, immo non potest. **R.** Ergo scribendum est. Sed quid agis, quod valetudo tua scribendi laborem recusat? Nec ista dictari debent, nam solitudinem meram desiderant.

A.

A. Verum dicis. Itaque prorsus nescio quid agam. **R.** Ora salutem & auxilium, quo ad concupita pervenias, & hoc ipsum litteris manda, ut prole tua fias animosior. Deinde quod invenis, paucis conclusiunculis breviter collige. Nec modò cures invitationem turbæ legentium, paucis ista sat erunt civibus tuis. **A.** Ita faciam.

2. Deus universitatis conditor, præsta mihi primum ut bene te rogem, deinde ut me agam dignum quem exaudias, postremò ut liberes. Deus, per quem omnia, quæ per se non essent, tendunt esse. Deus, qui ne id quidem quod se invicem perimit, perire permittis. Deus, qui de nihilo mundum istum creasti, quem omnium oculi sentiunt pulcherrimum. Deus, qui malum non facis, & facis esse ne pessimum fiat. Deus, qui paucis ad id quod verè est refugientibus, ostendis malum nihil esse. Deus, per quem universitas etiam cum sinistra parte perfecta est. Deus, à quo dissonantia usque in extremum nulla est, cum deteriora melioribus concinunt. Deus, quem amat omne quod potest amare, sive sciens, sive nesciens. Deus, in quo sunt omnia, cui tamen universæ creaturæ, nec turpitudine turpis est, nec malitia nocet, nec error errat. Deus, qui nisi mundos verum scire nolueris. Deus, pater veritatis, pater sapientiæ, pater veræ summæque vitæ, pater beatitudinis, pater boni & pulchri, pater intelligibilis lucis, pater evigilationis atque illuminationis nostræ, pater pignoris, quo admonemur redire ad te.

3. Te invoco, Deus veritas, in quo & à quo & per quem vera sunt, quæ vera sunt omnia. Deus sapientia, in quo & à quo & per quem sapiunt, quæ sapiunt omnia. Deus vera

*I. Retr. 5.
4. n. 2.
I. Sent.
dist. 2. cap.
1.*

& summa vita, in quo & à quo & per quem vivunt, quæ verè summeque vivunt omnia. Deus beatitudo, in quo & à quo & per quem beata sunt, quæ beata sunt omnia. Deus bonum & pulchrum, in quo & à quo & per quem bona & pulchra sunt, quæ bona & pulchra sunt omnia. Deus intelligibilis lux, in quo & à quo & per quem intelligibiliter lucent, quæ intelligibiliter lucent omnia. Deus, cujus regnum est totus mundus, quem sensus ignorat. Deus, de cujus regno lex etiam in ista regna describitur. Deus, à quo averti, cadere: in quem converti, resurgere: in quo manere, consistere est. Deus, à quo exire, emori: in quem redire, reviviscere: in quo habitare, vivere est. Deus, quem nemo amittit, nisi deceptus: quem nemo quærit, nisi admonitus: quem nemo invenit, nisi purgatus. Deus, quem relinquere, hoc est quod perire: quem adtendere, hoc est quod amare: quem videre, hoc est quod habere. Deus, cui nos fides excitat, spes erigit, caritas jungit. Deus, per quem vincimus inimicum, te deprecor. Deus, ^a per quem accepimus, ne omnino periremus. Deus, à quo admonemur, ut vigilemus. Deus, per quem à malis bona separamus. Deus, per quem mala fugimus, & bona sequimur. Deus, per quem non cedimus adversitatibus. Deus, per quem bene servimus, & bene dominamur. Deus, per quem discimus aliena esse quæ aliquando nostra, & nostra esse quæ aliquando aliena putabamus. Deus, per quem malorum escis atque illecebris non hæremus. Deus, per quem nos res minutæ non minuunt. Deus, per quem melius

^a In MSS. septem ex potioribus, *Deus quem accipimus.*

1. Retr. c.
4. n. 2.

lius nostrum deteriori subjectum non est. Deus, per quem mors absorbetur in victoriam. Deus, qui nos convertis. Deus, qui nos eo quod non est exuis, & eo quod est induis. Deus, qui nos exaudibiles facis. Deus, qui nos munis. Deus, qui nos in omnem veritatem inducis. Deus, qui nobis omnia bona loqueris, nec insanos facis, nec à quoquam fieri sinis. Deus, qui nos revocas in viam. Deus, qui nos deducis ad januam. Deus, qui facis ut pulsantibus aperiatur. Deus, qui nobis das panem vitæ. Deus, per quem sitimus potum, quo hausto numquam sitiamus. Deus, qui arguis sæculum de peccato, de justitia, & de iudicio. Deus, per quem nos non movent, qui minimè credunt. Deus, per quem improbamus eorum errorem, qui animarum merita nulla esse apud te putant. Deus, per quem non servimus infirmis & egenis elementis. Deus, qui nos purgas, & ad divina præparas præmia, adveni mihi propitius tu.

4. Quidquid à me dictum est, unus Deus tu, tu veni mihi in auxilium, una æterna vera substantia, ubi nulla discrepantia, nulla confusio, nulla transitio, nulla indigentia, nulla mors. Ubi summa concordia, summa evidentia, summa constantia, summa plenitudo, summa vita. Ubi nihil deest, nihil redundat. Ubi qui gignit, & quem gignit unum est. Deus, cui serviunt omnia, quæ serviunt, cui obtemperat omnis bona anima. Cujus legibus rotantur poli, cursus suos sidera peragunt, sol exercet diem, luna temperat noctem: omnisque mundus per dies vicissitudine lucis & noctis, per menses incrementis decrementisque lunaribus, per annos veris, æstatis, autumnii, & hyemis succesionibus, per lustra perfectione

1. Retr. c.
4. n. 3.

cursus solaris , per magnos orbis recursu in ortus suos siderum , magnam rerum constantiam , quantum sensibilis materia patitur , temporum ordinibus replicationibusque custodit. Deus , cuius legibus in ævo stantibus , motus instabilis rerum mutabilium perturbatus esse non sinitur , frenisque circumeuntium sæculorum semper ad similitudinem stabilitatis revocatur : cuius legibus arbitrium animæ liberum est , bonisque præmia & malis poenæ , fixis per omnia necessitatibus , distributæ sunt. Deus , à quo manant usque ad nos omnia bona , à quo coercentur à nobis omnia mala. Deus , supra quem nihil , extra quem nihil , sine quo nihil est. Deus , sub quo totum est , in quo totum est , cum quo totum est. Qui fecisti hominem ad imaginem & similitudinem tuam , quod qui se ipse novit , agnoscit. Exaudi , exaudi , exaudi me , Deus meus , Domine meus , rex meus , pater meus , caussa mea , spes mea , res mea , honor meus , domus mea , patria mea , salus mea , lux mea , vita mea. Exaudi , exaudi , exaudi me more illo tuo paucis notissimo.

5. Jam te solum amo , te solum sequor , te solum quæro , tibi soli servire paratus sum , quia tu solus justè dominaris , tui juris esse cupio. Jube , quæso , atque impera quidquid vis , sed sana , & aperi aures meas , quibus voces tuas audiam. Sana , & aperi oculos meos , quibus nutus tuos videam. Expelle à me insaniam , ut recognoscam te. Dic mihi quà adtendam , ut adspiciam te , & omnia me spero , quæ jusseris , esse facturum. Recipe , oro , fugitivum tuum , Domine clementissime pater : jamjam satis poenas dederim , satis inimicis tuis , quos sub pedibus habes , servierim , satis fuerim fallaciarum ludibrium. Accipe me ab istis fugientem

tem famulum tuum ; quia & isti me , quando à te fugiebam , acceperunt alienum. Ad te mihi redeundum esse sentio : pateat mihi pulsanti janua tua : quomodo ad te perveniatur doce me. Nihil aliud habeo quàm voluntatem ; nihil aliud scio , nisi fluxa & caduca spernenda esse , certa & æterna requirenda. Hoc facio , Pater , quia hoc solum novi , sed unde ad te perveniatur , ignoro. Tu mihi suggere , tu ostende , tu viaticum præbe. Si fide te inveniunt , qui ad te refugiunt , fidem da : si virtute , virtutem : si scientia , scientiam. Auge in me fidem , auge spem , auge caritatem. O admiranda & singularis bonitas tua !

6. Ad te ambio , & quibus rebus ad te ambiatur , à te rursum peto. Tu enim si deseris , periturus : sed non deseris , quia tu es summum bonum , QUOD nemo recte quæsit , & minimè invenit. OMNIS autem rectè quæsit , quem tu rectè quærere fecisti. Fac me , Pater , quærere te , vindica me ab errore : quærenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Si nihil aliud desidero quàm te , inveniam te jam quæso , Pater. Si autem est in me superflui alicujus appetitio , tu ipse me munda , & fac idoneum ad videndum te. Ceterum de salute hujus mortalis corporis mei , quamdiu nescio quid mihi ex eo utile sit , vel eis quos diligo , tibi illud committo , Pater sapientissime atque optime , & pro eo quod ad tempus admonueris , deprecabor : tantum oro excellentissimam clementiam tuam , ut me penitus ad te convertas , nihilque mihi repugnare facias tendenti ad te , jubeasque me , dum hoc ipsum corpus ago atque porto , purum , magnanimum , justum , prudentemque esse , perfectumque amatorem perceptoremque sapientiæ tuæ , & dignum habitatione , atque habitati-

CAPUT
II. Quid
amandum.

torem beatissimi regni tui: Amen, Amen.
7 A. ECCE oravi Deum. R. Quid ergo scire vis? A. Hæc ipsa omnia quæ oravi. R. Breviter ea collige. A. Deum & animam scire cupio. R. Nihilne plus? A. Nihil omnino. R. Ergo incipe quærere. Sed prius explica, quomodo tibi si demonstretur Deus, possis dicere, sat est. A. Nescio quomodo mihi demonstrari debeat, ut dicam, sat est: non enim credo me scire aliquid sic, quomodo scire Deum desidero. R. Quid ergo agimus? Nonne censens prius tibi esse sciendum, quomodo tibi Deum scire satis sit, quò cum perveneris, non amplius quæras? A. Censeo quidem: sed quo pacto fieri possit, non video. Quid enim Deo simile umquam intellexi, ut possim dicere, quomodo hoc intelligo, sic volo intelligere Deum? R. Qui nondum Deum nosti, unde nosti nihil te nosse Deo simile? A. Quia si aliquid Deo simile scirem, sine dubio id amarem: nunc autem nihil aliud amo quam Deum & animam, quorum neutrum scio. R. Non igitur amas amicos tuos? A. Quo pacto eos possum amans animam non amare? R. Hoc modo ergo & pulices & cimices amas? A. Animam me amare dixi, non animalia. R. Aut homines non sunt amici tui, aut eos non amas? Omnis enim homo est animal, & animalia te non amare dixisti. A. Et homines sunt, & eos amo, non eo quòd animalia, sed eo quòd homines sunt, id est, ex eo quòd rationales animas habent, quas amo etiam in latronibus. Licet enim mihi in quovis amare rationem, cum illum jure oderim, qui malè utitur eo quod amo. Itaque tantò magis amo amicos meos, quantò magis benè utuntur anima rationali, vel certè quantùm desiderant ea bene uti.

R.

CAPUT
III Cognitio
Dei.

8. R. ACCIPIO istud: sed tamen si quis tibi diceret, faciam te sic Deum nosse, quomodo nosti Alypium, nonne gratias ageres, & diceres, satis est? A. Agerem quidem gratias, sed satis esse non dicerem. R. Cur quæso? A. Quia Deum nec sic quidem novi quomodo Alypium, & tamen Alypium non satis novi. R. Vide ergo ne impudenter velis satis Deum nosse, qui Alypium non satis nosti. A. Non sequitur. Nam in comparatione siderum, quid est mea cœna vilius? & tamen cras quid sim cœnaturus ignoro: quo autem signo luna futura sit, non impudenter me scire profiteor. R. Ergo vel ita Deum nosse tibi satis est, ut nosti quo cras signo luna cursura sit? A. Non est satis: nam hoc sensibus approbo. Ignoro autem, utrum vel Deus, vel aliqua naturæ occulta causa subito lunæ ordinem cursumque commutet: quod si acciderit, totum illud quòd præsumseram, falsum erit. R. Et credis hoc fieri posse? A. Non credo. Sed ego quid sciam quæro, non quid credam. Omne autem quod scimus, rectè fortasse etiam credere dicimur; at non omne quod credimus, etiam scire. R. Respui igitur in hac causa omne testimonium sensuum? A. Prorsus respuo. R. Quid, illum familiarem tuum, quem te adhuc ignorare dixisti, sensu vis nosse, an intellectu? A. Sensu quidem quod in eo novi, si tamen sensu aliquid noscitur, & vile est, & satis est. Illam vero partem, qua mihi amicus est, id est, ipsum animum, intellectu assequi cupio. R. Potestne aliter nosci? A. Nullo modo. R. Amicum igitur tuum, & vehementer familiarem, audes tibi dicere esse ignotum? A. Quidni audeam? ILLAM enim legem amicitiae iustissimam esse arbitror, qua præscribitur, ut sicut non minùs, ita nec plus quisque amicum, quam

quàm seipsum diligit. Itaque cum memetipsum ignorem, qua potest à me affici contumelia, quem mihi esse dixerò ignotum, cum præsertim (ut credo) ne ipse quidem se noverit? R. Si ergo ista quæ scire vis, ex eo sunt genere quæ intellectus assequitur, cum dicerem impudenter te velle Deum scire, cum Alypium nescias, non debuisti mihi cœnam tuam, & lunam proferre pro simili, si hæc, ut dixisti, ad sensum pertinent.

CAPUT IV.
Certa scientia quæ.

9. SED quid ad nos? Nunc illud responde. Si ea quæ de Deo dixerunt Plato & Plotinus vera sunt, satisne tibi est ita Deum scire, ut illi sciebant? A. Non continuò si ea quæ dixerunt, vera sunt, etiam scisse illos ea necesse est. Nam multi copiosè dicunt quæ nesciunt, ut ego ipse omnia quæ oravi, me dixi scire cupere, quod non cuperem, si jam scirem: num igitur eo minùs illa dicere potui? Dixi enim, non quæ intellectu comprehendendi, sed quæ undecumque collecta memoria mandavi, & quibus accommodavi quantam potui fidem: scire autem aliud est. R. Dic, quæso, scisne saltem in geometrica disciplina, quid sit linea? A. Istud plane scio. R. Nec in ista professione vereris Academicos? A. Non omnino. Illi enim sapienter errare noluerunt: ego autem sapiens non sum. Itaque adhuc non vereor earum rerum, quas novi, scientiam profiteri. Quòd si, ut cupio, pervenero ad sapientiam, faciam quod illa monuerit. R. Nihil renuo: sed ut quærere cœperam, ita ut lineam nosti, nosti etiam pilam, quam spheram nominant? A. Novi. R. Æquè utrumque nosti, an aliud alio magis aut minus? A. Æquè prorsus. Nam in utroque nihil fallor. R. Quid hæc, sensibusne percepisti, an intellectu? A. Im-

Immo sensus in hoc negotio quasi navim sum expertus. Nam cum ipsi me ad locum, quò tendebam, pervexerint, ubi eos dimisi, & jam velut in salo positus, cœpi cogitatione ista volvere, diu mihi vestigia titubarunt. Quare citiùs mihi videtur in terra posse navigari, quàm geometricam sensibus percipi, quamvis primò discentes aliquantum adjuvare videantur. R. Ergo istarum rerum disciplinam, si qua tibi est, non dubitas vocari scientiam? A. Non, si Stoici sinant, qui scientiam tribuunt nulli nisi sapienti. Perceptionem sanè istorum me habere non nego, quam etiam stultitiæ concedunt: sed nec istos quidquam pertimesco: prorsus hæc, quæ interrogasti, scientia teneo: perge modò, videam quorsum ista quæris. R. Ne propera, otiosi sumus. Intentus tantum accipe, ne quid temerè concedas. Gaudentem te studeo reddere de rebus, quibus nullum casum pertimescas: & quasi parvum negotium sit, præcipitare jubes? A. Ita Deus faxit, ut dicis. Itaque arbitrio tuo rogato, & objurgato gravius, si quidquam tale posthac.

10. R. Ergo lineam in duas lineas per longum scindi, manifestum tibi est nullo modo posse? A. Manifestum. R. Quid transversim? A. Quid nisi infinitè secari posse? R. Quid spheram ex una qualibet parte à medio, ne duos quidem pares circulos habere posse, pariter luceat? A. Pariter omnino. R. Quid linea & spherà, unumne aliquid tibi videntur esse, an quidquam inter se differunt? A. Quis non videat differre plurimum? R. At si æquè illud atque hoc nosti, & tamen inter se, ut fateris, plurimum differunt: est ergo differentium rerum scientia indifferens. A. Quis enim negavit? R. Tu paulò ante. Nam cum te rogassem, quomodo

modo velis Deum nosse, ut possis dicere, satis est: respondisti, te ideo nequire hoc explicare, quia nihil haberes perceptum similiter atque Deum cupis percipere, nihil enim te scire Deo simile. Quid ergo nunc, linea vel sphaera similes sunt? A. Quis hoc dixerit? R. Sed ego quaesiveram, non quid tale scires, sed quid scires sic, quomodo Deum scire desideras. Sic enim nosti lineam, ut nosti sphaeram, cum se non sic habeat linea, ut se habet sphaera. Quamobrem responde, utrum tibi satis sit sic Deum nosse, ut pilam illam geometricam nosti: hoc est, ita de Deo nihil ut de illa dubitare.

CAPUT V.
Dissimili-
um ea-
dem aut
par scien-
tia.

II. A. QUÆSO te, quamvis vehementer urgeas atque convincas, non audeo tamen dicere ita me velle Deum scire, ut hæc scio. Non solum enim res, sed ipsa etiam scientia mihi videtur esse dissimilis. Primum, quia nec linea & pila tantum inter se differunt, ut tamen eorum cognitionem una disciplina non contineat: nullus autem geometres Deum se docere professus est. Deinde si Dei & istarum rerum scientia par esset, tantum gauderem quod ista novi, quantum me Deo cognito gavisurum esse præsumo. Nunc autem permultum hæc in illius comparatione contemno, ut nonnumquam videatur mihi, si illum intellexero, & modo illo quo videri potest videro, hæc omnia de mea notitia esse peritura. Siquidem nunc præ illius amore jam vix mihi veniunt in mentem. R. Esto, plus te ac multo plus quam de istis, Deo cognito, gavisurum, rerum tamen, non intellectus dissimilitudine: nisi fortè alio visu terram, alio serenum cælum intueris, cum tamen multo plus illius quam hujus adpectus te permulceat. Oculi autem si non falluntur, credo te interrogatum, utrum tibi tam certum sit terram

te

te videre quam cælum, tam tibi certum esse respondere debere, quamvis non tam terræ quam cæli pulchritudine atque splendore læteris. A. Movet me, fateor, hæc similitudo, adducorque ut assentiar quantum in suo genere à cælo terram, tantum ab intelligibili Dei majestate spectamina illa disciplinarum vera & certa differre.

12. R. BENE moveris. Promittit enim ratio quæ tecum loquitur, ita se demonstraturam Deum tuæ menti, ut oculis sol demonstratur. Nam a mentis quasi sui sunt oculi sensus animæ: disciplinarum autem quæque certissima talia sunt, qualia illa quæ sole illustrantur, ut videri possint, veluti terra est atque terrena omnia: Deus autem est ipse qui illustrat. Ego autem ratio ita sum in mentibus, ut in oculis est adpectus. Non enim hoc est habere oculos, quod adspicere: aut item hoc est adspicere, quod videre. Ergo animæ tribus quibusdam rebus opus est: ut oculos habeat quibus jam bene uti possit, ut adspiciat, ut videat b. Oculi sani mens est ab omni labe corporis pura, id est, à cupiditatibus rerum mortalium jam remota atque purgata: quod ei nihil aliud præstat, quam fides primum. Quod enim adhuc ei demonstrari non potest vitis inquinatæ atque ægrotanti, quia videre nequit nisi sana, si non credat aliter se non esse visuram, non dat operam suæ sanitati. Sed quid si credat quidem, ita se rem habere ut dicitur, atque ita se si vide-

CAPUT VI.
Sensus ani-
mæ, in qui-
bus perci-
pit Deum.
a

Beda in
I. Cor. 13.

b

a Lov. Nam mentes quasi sui sunt sensus animis. Sic etiam quoque editiones, nisi quod Bad. habet, animi; Am. & Er. animæ. At MS. Gallicani septem, Nam mentis, & cum iis Anglicani omnes prosequuntur, quasi sui sunt oculi sensus animæ.

b Ita MSS, plerique. At Editi, Oculus animæ mens est &c.

re potuerit esse vissuram, sanari se tamen posse desperet; nonne se prorsus abjicit atque contemnit, nec præceptis medici obtemperat? A. Omnino ita est, præsertim quia ea præcepta necesse est ut morbus dura sentiat. R. Ergo fidei spes adjicienda est. A. Ita credo. R. Quid si & credat ita se habere omnia, & se speret posse sanari, ipsam tamen, quæ promittitur, lucem non amet, non desideret, suisque tenebris, quæ jam consuetudine jocundæ sunt, se arbitretur debere interim esse contentam; nonne medicum illum nihilo minùs respuit? A. Prorsùs ita est. R. Ergo tertia caritas necessaria est. A. Nihil omnino tam necessarium. R. Sine tribus istis igitur anima nulla sanatur, ut possit Deum suum videre, id est, intelligere.

13. Cum ergo sanos habuerit oculos, quid restat? A. Ut adspiciat. R. Adspectus animæ ratio est: sed quia non sequitur ut omnis qui adspicit videat, adspectus rectus atque perfectus, id est, quem visio sequitur, virtus vocatur: est enim virtus vel recta vel perfecta ratio. Sed & ipse adspectus, quamvis jam sanos oculos convertere in lucem non potest, nisi tria illa permaneant, fides, qua credat ita se rem habere, ad quam convertendus adspectus est, ut visa faciat beatum: spes, qua cum bene adspexerit, se visurum esse præsumat: caritas, qua videre perfruique desideret. Jam adspectum sequitur ipsa visio Dei, qui est finis adspectus, non quòd jam non sit, sed quòd nihil amplius habeat quò se intendat: & hæc est verè perfecta virtus, ratio perveniens ad finem suum, quam beata vita consequitur. Ipsa autem visio intellectus est ille qui in anima est, qui conficitur ex intelligente & eo quòd intelligitur: ut
in

in oculis videre quod dicitur, ex ipso sensu constat atque sensibili, quòrum detracto quolibet, videri nihil potest.

14. ERGO cum animæ Deum videre, hoc est, Deum intelligere contigerit, videamus utrum adhuc ei tria illa sint necessaria. Fides quare sit necessaria, quum jam videat? Spes nihilo minus, quia jam tenet. Caritati vero non solùm nihil detrahetur, sed addetur etiam plurimùm. Nam & illam singularem veramque pulchritudinem cum viderit, plus amabit: & nisi ingenti amore oculum infixerit, nec ab adspiciendo uspiam declinaverit, manere in illa beatissima visione non poterit. Sed dum in hoc corpore est anima, etiam si plenissimè videat, hoc est, intelligat Deum, tamen quia etiam corporis sensus utuntur opere proprio ^a, si nihil quidem valent ad fallendum, non tamen nihil ad ambigendum, potest adhuc dici fides ea, qua his resistitur, & illud potius verum esse creditur. Item quia in ista vita, quamquam Deo intellecto anima jam beata sit, tamen quia multas molestias corporis sustinet, sperandum est ei post mortem omnia ista incommoda non futura. Ergo nec spes dum in hac est vita, animam deserit. Sed cum post hanc vitam tota se in Deum collegerit, caritas restat qua ibi teneatur. Nam neque dicenda est fidem habere quòd illa sint vera, quando nulla falsorum interpellatione sollicitatur, neque quidquam sperandum ei restat, cum totum secura possideat. Tria igitur ad animam pertinent, ut sana sit, ut adspiciat, ut videat. Alia vero tria, fides, spes & caritas, primo illorum trium & secundo sem-

TOM. I.

B

per
^a Sic plures MSS. At editi habent, utuntur opere proprio, nihil quidem valente ad fallendum, non tamen nihil agente, potest &c.

CAP. VII.
Fides, spes,
caritas, quò
usque ne-
cessariæ.

per sunt necessaria: tertio vero in hac vita omnia; post hanc vitam sola caritas.

CAP. VIII.
Quæ ad
cognoscendum Deum
necessaria.

15. NUNC accipe, quantum præsens tempus exposcit, ex illa similitudine sensibilium etiam de Deo aliquid, nunc me docente. Intelligibilis nempe Deus est, intelligibilia etiam illa disciplinarum spectamina, tamen plurimum differunt. Nam & terra visibilis, & lux, sed terra nisi luce illustrata videri non potest. Ergo & illa quæ in disciplinis traduntur, quæ quisquis intelligit, verissima esse nulla dubitatione concedit, credendum est ea non posse intelligi, nisi ab alio quasi suo sole illustrentur. Ergo quomodo in hoc sole tria quædam licet animadvertere, quod est, quod fulget, quod illuminat: ita in illo secretissimo Deo, quem vis intelligere, tria quædam sunt, quod est, quod intelligitur, & quod cetera facit intelligi. Hæc duo, id est, te ipsum & Deum ut intelligas, docere te audeo. Sed responde, quomodo hæc acceperis, ut probabilia, an ut vera? A. Plane ut probabilia, & in spem, quod fatendum est, majorem surrexi: nam præter illa duo de linea & pila, nihil abs te dictum est, quod me scire audeam dicere. R. Non est mirandum: non enim quidquam est adhuc ita expositum, ut abs te sit flagitanda perceptio.

CAPUT IX.
Amor nos-
tri.

16. SED quid moramur? Adgredienda est via: videamus tamen, quod præcedit omnia, utrum sani simus. A. Hoc tu videris, si vel in te, vel in me aliquantum adspicere potes: ego quærenti si quid sentio respondebo. R. Amasne aliquid præter tui Deique scientiam? A. Possem respondere, nihil me amare amplius, pro eo sensu qui mihi nunc est, sed tutius respondeo, nescire me. Nam sæpe mihi usu venit, ut cum alia nulla re me crederem com-

commoveri, veniret tamen aliquid in mentem, quod me multò aliter atque præsumseram pungeret. Item sæpe quamvis in cogitationem res aliqua incidens non me pervellerit, re vera tamen veniens perturbavit plus quam putabam: sed modò videor mihi tribus tantum rebus posse commoveri, metu amissionis eorum quos diligo, metu doloris, metu mortis. R. Amas ergo & vitam tecum carissimorum tuorum, & bonam valetudinem tuam, & vitam tuam ipsam in hoc corpore: neque enim aliter amissionem horum metueres. A. Fateor, ita est. R. Modò ergo quòd non omnes tecum sunt amici tui; & quod tua valetudo minus integra est, facit animo nonnullam ægritudinem: nam & id esse consequens video. A. Recte vides: negare non possum. R. Quid si te repente sano esse corpore sentias & probes, tecumque omnes quos diligis concorditer liberali otio frui videas, nonne aliquantum tibi etiam lætitia gestiendum est? A. Verè aliquantum, immo si hæc præsertim, ut dicis repente provenerint, quando me capiam, quando id genus gaudii vel dissimulare permittat? R. Omnibus igitur adhuc morbis animi & perturbationibus agitaris. Quænam ergo talium oculorum impudentia est, velle illum solem videre? A. Ita conclusisti, quasi prorsus non sentiam quantum sanitas mea promoverit, aut quid pestium recesserit, quantumque restiterit. Fac me istud concedere.

17. R. NONNE vides hos corporis oculos etiam sanos luce solis istius sæpe reperi & averti, atque ad illa sua obscura confugere? Tu autem quid promoveris cogitas, quid velis videre non cogitas: & tamen tecum hoc ipsum discutiam, quid profecisse nos putas. Di-

CAPUT X.
Amor re-
rum corpo-
ris & ex-
ternarum.

vitias nullas cupis? A. Hoc quidem non nunc
 a primū. Nam cum^a triginta tres annos
 agam, quatuordecim fere anni sunt ex quo
 ista cupere destiti, nec aliud quidquam in his,
 si quo casu offerrentur, præter necessarium
 victum liberalemque usum cogitavi. Prorsus
 mihi unus Ciceronis liber facillimè persuasit,
 nullo modo appetendas esse divitias, sed si
 proyenerint, sapientissimè atque cautissimè ad-
 ministrandas. R. Quid honores? A. Fateor eos
 modò, ac pene his diebus cupere destiti. R.
 Quid uxor? Nonne te delectat interdum pul-
 chra, pudica, morigera, litterata, vel quæ abs
 te facile possit erudiri, afferens etiam dotis
 tantum, quoniam contemnis divitias, quantum
 eam prorsus nihilo faciat onerosam otio tuo,
 præsertim si speres certusque sis nihil ex ea te
 molestiæ esse passurum? A. Quantumlibet ve-
 lis eam pingere atque cumulare bonis omnibus,
 nihil mihi tam fugiendum quam concubitum
 esse decrevi: nihil esse sentio quod magis ex
 arce dejiciat animum virilem, quam blandi-
 menta feminea, corporumque ille contactus,
 sinè quo uxor haberi non potest. Itaque si ad
 officium pertinet sapientis (quod nondum com-
 peri) dare operam liberis, quisquis rei hujus
 tantum gratiā concumbit, mirandus mihi videri
 potest, at vero imitandus nullo modo: nam
 tentare hoc periculosius est, quam posse felici-
 cius. Quamòbrem satis, credo, justè atque
 utiliter pro libertate animæ meæ mihi impera-
 vi,

a In codice Regio-montensi, necnon in tribus ex iis
 quos Lovanienses inspexerunt, habetur XXXIV. annos agam,
 mendosè; siquidem quatuordecim fere anni erant ex quo
 Ciceronis Hortensium legerat Augustinus: atqui huncce li-
 brum anno ætatis undevicesimo lectum à se fuisse testatur
 lib. 3. Conf. c. 4. & lib. 3. contra Academ. c. 20.

vi, non cupere, non quærere, non ducere ux-
 orem. R. Non ego nunc quæro quid decreveris,
 sed utrum adhuc lucteris, an verò jam ipsam
 libidinem viceris? Agitur enim de sanitate ocu-
 lorum tuorum. A. Prorsus nihil hujusmodi quæ-
 ro, nihil desidero, etiam cum horrore atque
 adspersione talia recordor. Quid vis amplius?
 Et hoc mihi bonum in dies crescit: nam quan-
 tò augetur spes videndæ illius qua vehemen-
 ter æstuo pulchritudinis, tantò ad illam totus
 amor voluptasque convertitur. R. Quid cibo-
 rum jocunditas, quantæ tibi curæ est? A. Ea
 quæ statui non edere, nihil me commovent.
 Is autem quæ non amputavi, delectari me præ-
 sentibus fateor, ita tamen ut sine ulla permotio-
 ne animi vel visa vel gustata subtrahantur.
 Cum autem non adsunt prorsus, non audeo
 hæc appetitio se inserere ad impedimentum
 cogitationibus meis: sed omnino sive de cibo
 & potu, sive de balneis, ceteraque corporis
 voluptate nihil interroges. Tantum^a habere
 appeto, quantum in valetudinis opein conferri
 potest.

18. R. MULTUM profecisti: ea tamen, quæ
 restant, ad videndam illam lucem plurimum
 impediunt. Sed molior aliquid quod mihi vi-
 detur facilè ostendi, aut nihil edomandum no-
 bis remanere, aut nihil nos omnino profecisse,
 omniumque illorum quæ ressecta credimus ta-
 bem manere. Nam quæro abs te, si tibi per-
 suadeatur aliter cum multis carissimis tuis te in
 studio sapientiæ non posse vivere, nisi ampla
 res aliqua familiaris necessitates vestras sustine-
 re possit, nonne desiderabis divitias & optabis?

B 3

A.

a Editi, ab ea peto. Melius Anglicani MSS. habere
 appeto.

ob

CAPUT XI.
 Externa
 commoda
 non prop-
 ter se, sed
 propter a-
 lia vera bo-
 na possunt
 admitti ve-
 rius quam
 expeti.

A. Assentior. R. Quid si etiam illud appareat, & multis te persuasurum esse sapientiam, si tibi de honore auctoritas creverit, eosque ipsos familiares tuos non posse cupiditatibus suis modum imponere, seque totos convertere ad quærendum Deum, nisi & ipsi fuerint honorati, idque nisi per tuos honores dignitatemque fieri non posse, nonne ista etiam desideranda erunt, & ut proveniant magnopere instandum? A. Ita est ut dicis. R. Jam de uxore nihil disputo, fortasse enim non potest ut ducatur existere talis necessitas: quamquam si ejus amplo patrimonio certum sit sustentari posse omnes, quos tecum in uno loco vivere otiosè cupis, ipsa etiam concorditer id sinente, præsertim si generis nobilitate tanta polleat, ut honores illos quos esse necessarios jam dedisti, per eam faciliè adipisci possis, nescio utrum pertineat ad officium tuum ista contemnere. A. Quando ego istud sperare audeam?

19. R. Ita istud dicis, quasi ego nunc requiram quid speres. Non quæro quid negatum non delectet, sed quid delectet oblatum. Aliud est enim exhausta pestis, aliud consopita. Ad hoc enim valet quod à quibusdam doctis viris dictum est, ita omnes stultos insanos esse, ut malè olere omne cœnum, quod non semper, sed dum commoves sentias. **MULTUM** interest utrum animi desperatione obruatur cupiditas, an sanitate pellatur. A. Quamquam tibi respondere non possum, nunquam tamen mihi persuadebis, ut hac affectione mentis, qua nunc me esse sentio, nihil me profecisse arbitrer. R. Credo propterea tibi hoc videri, quia quamvis ista optare posses, non tamen propter seipsa, sed propter aliud expetenda viderentur. A. Hoc est quod dicere cupiebam: nam quan-

do

do desideravi divitias, ideo desideravi ut dives essem, honoresque ipsos, quorum cupiditatem modò me perdomuisse respondi, eorum nescio quo nitore delectatus volebam: nihilque aliud in iuxore semper adtendi, cum adtendi, nisi quam mihi efficeret cum bona fama voluptatem. Tunc erat istorum in me vera cupiditas, nunc ea omnia prorsus aspernor: sed si ad illa quæ cupio non nisi per hæc mihi transitus datur, non amplectenda appeto, sed subeo toleranda. R. Optimè omnino: nam **NEC EGO** ullarum rerum vocandam puto cupiditatem, quæ propter aliud requiruntur.

20. **SED** quæro abs te, cur eos homines quos diligis, vel vivere, vel tecum vivere cupias? A. Ut animas nostras & Deum simul concorditer inquiramus. Ita enim faciliè cui priori contingit inventio, ceteros eò sine labore perducit. R. Quid si nolunt hæc illi quærere? A. Persuadebo ut velint. R. Quid si non possis, vel quòd se invenisse jam, vel quòd ista non posse inveniri arbitrantur, vel quòd aliarum rerum curis & desiderio præpediuntur? A. Habebo eos, & ipsi me, sicut possumus. R. Quid si te ab inquirendo etiam impediatur eorum præsentia? Nonne laborabis atque optabis, si aliter esse non possunt, non tecum esse potius quam sic esse? A. Fateor, ita est ut dicis. R. Non igitur eorum vel vitam vel præsentiam propter seipsam, sed propter inveniendam sapientiam cupis? A. Prorsus assentior. R. Quid? ipsam vitam tuam si tibi certum esset impedimento esse ad comprehendendam sapientiam, velles eam manere? A. Omnino eam fugerem. R. Quid si doceris, tam te relicto isto corpore, quam in ipso constitutum, posse ad sapientiam pervenire, curares utrum hîc, an in

B 4

alia

CAP. XII.

Nihil expetendum nisi quatenus conducit ad summum bonum, nihil horrendum nisi quatenus avocatur.

alia vita eo quod diligis fruereris? A. Si nihil me pejus excepturum intelligerem, quod retrò ageret ab eo quo progressus sum, non curarem. R. Nunc ergo propterea mori times, ne aliquo pejore malo involvaris, quo tibi auferatur divina cognitio? A. Non solum ne auferatur timeo, si quid fortè percepi, sed etiam ne intercludatur mihi aditus eorum quibus percipiendis inhio, quamvis quod jam teneo, mecum mansurum putem. R. Non igitur & vitam istam propter seipsam, sed propter sapientiam vis manere. A. Sic est.

Vide lib. 9. Conf. c. 4. n. 12. 21. R. Dolor corporis restat, qui te fortasse vi sua commovet. A. Et ipsum non ob aliud vehementer formido, nisi quia me impedit à quærendo. Quamquam enim acerrimo his diebus dentium dolore torquerer, non quidem sinebar animo volvere, nisi ea quæ jam fortè didiceram, à discendo autem penitus impediebar, ad quod mihi tota intentione animi opus erat: tamen mihi videbatur, si se ille mentibus meis veritatis fulgor aperiret, aut me non sensurum fuisse illum dolorem, aut certè pro nihilo toleraturum. Sed quia etsi nihil majus aliquando pertuli, tamen sæpe cogitans quanto graviores possint accidere, cogor interdum Cornelio Celso assentiri, qui ait: summum bonum esse sapientiam, summum autem malum dolorem corporis. Nec ejus ratio mihi videtur absurda. Nam quoniam duabus, inquit, partibus compositi sumus, ex animo scilicet & corpore, quarum prior pars est animus melior, deterius corpus est, summum bonum est melioris partis optimum; summum autem malum pessimum deterioris. Est autem optimum in animo sapientia, est in corpore pessimum dolor. Summum igitur bonum hominis sapere,

Cornelii
Celsi sen-
tentia.

sum-

summum malum dolere, sine ulla (ut opinor) falsitate concluditur. R. Posterius ista videbimus. Aliud enim fortasse nobis ipsa ad quam pervenire nitimur sapientia persuadebit. Si autem hoc esse verum ostenderit, hanc de summo bono & summo malo sententiam sine dubitatione tenebimus.

22. NUNC illud quærimus, qualis sis amator sapientiae, quam castissimo conspectu atque amplexu, nullo interposito velamento, quasi nudam videre ac tenere desideras, qualem se illa non sinit, nisi paucissimis & electissimis amatoribus suis. An verò si alicujus pulchræ feminae amore flagreres, jure se tibi non daret, si aliud abs te quidquam præter se amari comperisset; sapientiae se tibi castissima pulchritudo, nisi solam arseris, demonstrabit? A. Quid ergo adhuc suspendor infelix, & cruciatus miserabili differor? Jam certè ostendi nihil aliud me amare, siquidem QUOD non propter se amatur, non amatur. Ego autem solam propter se amo sapientiam, cetera vero vel adesse mihi volo, vel deesse timeo propter ipsam, vitam, quietem, amicos. Quem modum autem potest habere illius pulchritudinis amor, in qua non solum non invideo ceteris, sed etiam plurimos quæro qui mecum appetant, mecum inhient, mecum teneant, mecumque perfruantur, tanto mihi amiciores futuri, quanto erit nobis amata communior?

23. R. Prorsus tales esse amatores sapientiae decet. Tales quærit illa cujus verè casta est, & sine ulla contaminatione conjunctio. Sed non ad eam una via pervenitur. Quippe pro sua quisque sanitate ac firmitate comprehendit illud singulare ac verissimum bonum. Lux est quadam ineffabilis & incomprehensi-

CAP. XIII.
Quomodo,
& quibus
gradibus
percipia-
tur sapien-
tia.

Amor ve-
rus.

I. Retr. c.
4. n. 3.

bi-